

Jeopolitik Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Rolü - Mehmet Bardakçı

▪ E-ISSN: 2718-0549

▪

[DOI: 10.13140/RG.2.2.28320.71689](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.28320.71689)

Özet

Avrupa Birliği (AB), 2016'da Küresel Strateji'yi kabul etti. AB'nin bu adımı, küresel ve bölgesel düzeyde gerçekleşen bir dizi gelişmenin sonucunda gerçekleşti. Son on beş yılda otoriter rejimlerin yaygınlaşması, ABD'nin artan bir şekilde küresel siyasetten kısmi çekiliş, çok kutuplu küresel düzenin yaygınlık kazanması ve Arap Uyanışı'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da (OKA) doğurduğu kaos güç politikasının önemini artırdı. Bu gelişmelere cevap olarak AB, jeopolitik bir aktöre dönüşmek için çeşitli adımlar attı. Bunların en başında 2016'da Küresel Strateji'yi kabul etmesi gelmektedir. "Stratejik otonomi"yi merkeze yerleştiren Küresel Strateji, Bloğu bölgesel gelişmelerde etkin bir oyuncuya dönüştürmeyi

amaçlamaktadır. Birlik, jeopolitik bir aktöre dönüşmek yolunda Libya’da 2019’da hayata geçirilen “İrini Operasyonu” gibi bazı mütevazı girişimlerde bulundu. Kollektif askeri operasyonlarda AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nın (ODGP) en önemli sorunu ortak bir politika oluşturulmasındaki güçlüktür. Bu engelin aşılmasında en uygun çözüm, askeri operasyonlara katılacak ülkelerin gönüllülük esasına göre belirlenmesi görünmektedir. ABD’nin önümüzdeki yıllarda uluslararası sistemde oynayacağı rolün azalmaya devam edeceği, çok kutupluluğa geçişin süreceği, OKA’daki yapısal istikrarsızlıkların uzun yıllar boyunca bölgeyi etkisi altına alacağı, Çin ve Rusya gibi Batılı olmayan otoriter ülkelerin kısa ve orta vadede dönüşüme uğramasının beklenmediği ve ODGP’deki güçlüklere “gönüllüler koalisyonu”nun bir çözüm olduğunun görüldüğü göz önünde bulundurulursa en azından kısa ve orta vadede AB’nin OKA’da jeopolitik rolünü artırması gerektiği görülmektedir.

Giriş

Avrupa Birliği (AB), Avrupa kıtasını iki defa yerle bir eden Dünya savaşlarının bıraktığı savaş karşıtı miras nedeniyle bir daha savaş çıkmaması adına üyelerinin ekonomilerini ve diğer sektörleri karşılıklı olarak birbirine bağlayan, güç politikasına sırtını dönen ve yumuşak güce dayalı bir yapı olarak kuruldu. Bununla birlikte 2000’lerin ortalarından itibaren otoriter rejimlerin yükselişi, ABD’nin dünya siyasetinden kısmi çekilişi, çok kutuplu bir küresel düzene geçiş sürecinin hızlanması ve Arap ayaklanmaları sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da (OKA) kaosun hakim olmasıyla birlikte jeopolitikanın önemi arttı. İstikrarsız coğrafyalarda sert güç kullanımının yaygınlaşmasına bir cevap olarak AB, OKA gibi çalkantılı bölgelerde jeopolitik bir aktöre dönüşmek için çaba içerisine girdi.

Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra AB, bir ortak dış ve güvenlik politikası ve bunları hayata geçirecek araçlar ve makamlar oluşturmayı hedefledi. Ne var ki, bu politikalar AB’yi etkin bir küresel jeopolitik aktöre dönüştürme amacını taşıyamıyordu. AB’nin küresel bir aktör olarak rolü Soğuk Savaş sonrası dönemde 1990’ların ortasından itibaren hem Birlik içi (örn. AB’nin zamanla büyümesi) hem de Birlik dışı gelişmelere (örn. Yugoslavya’yı parçalanmaya götüren savaşlar) bağlı olarak gelişim gösterdi. AB, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve zamanla bununla ilişkili kurumlar ve araçlar oluşturdu. ODGP çerçevesinde AB kurumlarına verilen yetkiler giderek genişletildi. 2003’te AB, Avrupa Güvenlik Strateji’ni ([AGS](#) yayınlayarak Avrupa kıtasına dönük güvenlik tehditlerini

tanımladı. AGS'nin yerini alan ve 2016 yılında yayınlanan "Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji"siyle (kısaca Küresel [Strateji](#)) AB, bölgesindeki jeopolitik değişime bir cevap vermek istedi. Küresel Strateji'nin amaçladığı "stratejik otonomi", Birliği bölgesindeki gelişmelere karşı edilgen bir seyirci olmaktan çıkararak etkin bir aktör haline getirmeyi hedeflemektedir.

Uluslararası Siyasette Jeopolitikanın Yükseliş i

Son yıllarda AB yetkilileri jeopolitikanın önemini sıklıkla vurguladı. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, "jeopolitika komisyonu" kurulması gerektiğ inden [bahsetti](#). AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borell, AB'nin "gücün dilini kullanmayı öğrenmesi" gerektiğ ini [söyledi](#). Fransa Devlet Başkanı Emmanuel Macron ise AB'nin bir stratejik güç olarak hareket etmemesi halinde "jeopolitik olarak yok olacağını" [söyledi](#). Jean Monnet ve Robert Schuman'ın temellerini attığı ve sert gücün yerini yumuşak güce terk ettiğ i AB'de son zamanlarda jeopolitikanın yüceltilmesi AB'nin barışçıl ruhuna bir tezat gibi görünmekle birlikte, bu noktaya birden bire gelinmediğ ini anımsamakta yarar var.

Birkaç unsur bu değişimde etkili oldu. Birincisi, 2008-2009 mali-ekonomik krizinden ABD'nin derin bir şekilde etkilenmesi, Afganistan ve Irak'taki askeri operasyonlarda binlerce Amerikan askerinin ölmesi ve trilyonlarca doların harcanması nedeniyle Amerikan halkının tepki göstermesi ve bu yüzden yönetimin ülkenin iç sorunlarına yönelmesi ve Çin'in küresel bir aktör olarak yükseliş i sonucunda ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine yönelme ihtiyacı duyması gibi nedenlerle ABD, Başkan Barack Obama döneminden başlayarak küresel siyasetten - Avrupa ve OKA bölgesi dahil - kısmen çekilmeye başladı. Bu da ABD'nin çekildiğ i bölgelerde büyük bir güç boşluğ una neden oldu. Bu çekilme ABD Başkanı Donald Trump döneminde dramatik bir hale dönüştü. Trump, küresel siyasetten ABD'yi daha hızlı olarak çekmekle kalmayıp küresel liberal düzenin ve transatlantik ortaklığ ın altını oyacak girişimlerde bulundu. Trump, ittifaklardan, çok taraflılıktan, AB'den hoşlanmadığını ifade etti ve NATO'nun gereksiz olduğ unu açıkça [söyledi](#). Trump'ın bu tutumu transatlantik ilişkilerde bariz bir kırılmaya yol açtı ve şimdiye kadar ABD'nin güvenlik ş emsiyesi altında yaşayan AB'nin jeopolitik olarak daha fazla sorumluluk almasını gerektirdi.

İkinci nedense 2000'lerin ortasından itibaren Batılı olmayan iki büyük ülkenin demokratik rejimlere sahip olmayacağı nın anlaşılmasıdır. Bunlar, Çin ve

Rusya'dır. Beklentilerin aksine Rusya, Sovyetler Birliği dağıldktan sonra liberal bir demokrasiye dönüşmek yerine "seçimli (yada rekabetçi) otoriterlik" denilen otoriter bir rejime evrildi ve 2014'te Kırım'ı ilhak ettikten sonra Batı'yla rekabet halinde etrafındaki bölgelerde etkin bir jeopolitik aktör olmaya çalıştı. Çin ise ekonomik kalkınmanın çoğulculuk ve demokrasiye yol açacağını ileri süren demokratikleşme teorisindeki varsayımların aksine ne'vi şahsına münhasır bir sistemin temsilcisi oldu. Yani, liberal ekonomiyi komünist tek parti idaresiyle birleştirdi. Rusya gibi Çin de özellikle ekonomik alanda küresel düzlemde Batı'nın rakibi oldu ve onun etkisini sınırlandırdı.

Üçüncüsü, 2008-2009 mali-ekonomik krizi küresel sistemde bir güç kaymasına yol açtı. Bu kriz Batı'nın kriziydi ve en çok ABD ve AB gibi Batılı ülkeleri etkiledi. Bu kriz neticesinde güç, zengin Batılı ülkelerin yer aldığı Kuzey'den yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin bulunduğu güneye kaydı. Yani, 1990'lardan sonra başlayan çok kutuplu küresel düzene geçiş 2000'lerin sonuna doğru meydana gelen bu mali-ekonomik krizden sonra daha da hızlandı. Çok kutuplu sistem, Rusya, Çin ve Türkiye gibi yükselen güçlerin kendi ulusal çıkarlarını daha etkin olarak koruyup bağımsız politikalar izleyebilecekleri bir ortam yarattı. Bu ortam da bu ülkelerin bölgesel ve küresel meselelerde gerektiğinde askeri güç kullanmasını kolaylaştırdı.

Son olarak, 2010'un sonunda Tunus'ta patlak veren Arap ayaklanmaları hemen hemen bütün Arap Ortadoğu'suna yayıldı. Arap ayaklanmaları beklendiğinin aksine Ortadoğu'da demokratik rejimlere geçişi sağlamak yerine - kısmen Tunus haricinde - ya Mısır örneğinde olduğu gibi otoriter rejimlere yol açtı ya da Libya, Yemen ve Suriye örneklerinde olduğu gibi dış güçlerin de müdahil olduğu iç savaşlara meydan verdi. OKA'da Arap ayaklanmalarının ortaya çıkardığı bu istikrarsızlık, ABD'nin küresel siyasetten kısmen çekilmesi ve AB'nin de sert güç kullanmadaki isteksizliği ve hazırlıksızlığı göz önünde bulundurulduğunda Rusya, İran, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçlerin ortaya çıkan güç boşluğunu doldurduğu bir ortam yarattı. Başka bir deyişle bölgedeki kaos jeopolitikanın geri dönüşünü hızlandırdı.

Nihayetinde bu gelişmeler sonucunda 2016 yılında AB Dış Politika Şefi Federica Mogherini tarafından açıklanan "Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji"siyle (kısaca Küresel [Strateji](#)) AB, bölgesel ve küresel gelişmeler temelinde güvenlik politikasını güncellemeye çalıştı. Yeni Küresel Strateji, AB için "stratejik otonomi"yi hedeflemektedir. Stratejik otonomi AB'nin ABD'den bağımsız

askeri operasyonlar yürütme kapasitesine karşılık gelmektedir. Stratejik otonomi AB'nin güvenlik politikasını etkilemekle kalmayıp AB'nin savunma sanayinde de çeşitli adımlar atmasının önünü açmaktadır. Başka bir deyişle, stratejik otonomi, daha fazla askeri donanım ve silahın dışarıdan satın alınması yerine AB ülkelerinde üretilmesi anlamına da gelmektedir. Stratejik otonominin gerçekleşmesi yolunda, Trump'ın da teşvikiyle AB ülkelerinin NATO bütçesindeki payları arttı. Stratejik otonomiye hayata geçirmek için ilk atılan adımlardan birisi 2017'de yirmi beş Birlik üyesi tarafından oluşturulan Daimi Yapılandırılmış İşbirliği'dir ([PESCO](#)). PESCO çerçevesinde üye devletler savunma harcamalarının artırılması ve silahlı kuvvetlerin hazırlığının geliştirilmesi gibi konularda işbirliğini amaçlamaktadırlar. Bunun yanında bir dizi girişim ve projeye AB, üyelerinin savunma yatırımlarını koordine etmeyi, savunma konusundaki araştırmaların ve ihalelerin finanse edilmesini ve birliklerin mobilizasyonunu kolaylaştırmak için alt yapı yatırımları yapmayı amaçlamaktadır.

AB, yukarıda sayılan savunma yeteneklerini geliştirme çabalarının yanında ortak hareket etme kabiliyetlerini de ilerletmeye çalıştı. Bu çerçevede Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) kapsamındaki askeri operasyonların rolü azalırken gönüllüler koalisyonunun önemi arttı. Örneğin, Fransız Devlet Başkanı Emmanuel Macron tarafından oluşturulan Avrupa Müdahale Girişimi ([EI2](#)), on iki AB devletini bir araya getiren ve askeri operasyonlarda birlikte hareket etmeyi amaçlayan bir girişimdir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da AB'nin Jeopolitik Bir Oyuncu Olma Arayışı

Arap Baharı sürecinde jeopolitikanın yükselmesiyle birlikte AB de OKA bölgesinde jeopolitik bir aktör olmaya çalışmaktadır. Oysa AB'nin bölgedeki daha önceki girişimleri arasında yer alan Barselona Süreci'ndeysen karşılıklı işbirliğine ve bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına dayalı olarak istikrar sağlanması amaçlanıyordu. Arap Baharı sonrasında AB ülkeleri, ABD'nin DAES'e karşı Irak ve Suriye'de yürüttüğü askeri operasyona katılmakla kalmayıp bu bölgeye istikrar ve insani yardım sağlanmasında önemli bir rol oynadı. Fransa, İtalya, Yunanistan ve Almanya'dan oluşan AB ülkeleri 2019'da başlatılan "İrini Operasyonu"yla Libya'ya uygulanan Birleşmiş Milletler (BM) silah ambargosunun hayata geçirilmesini sağlamaktadır. AB ülkeleri, ABD'nin 2018 yılında terk ettiği İran'la yapılan nükleer anlaşmayı korumaya çalışmaktadır. Bunun yanında, Fransa ve bir

grup ülke, Ocak 2020'de başlatılan Hürmüz Boğazı Avrupa Deniz Farkındalık misyonuyla Basra Körfezi'nde İran ve Körfez ülkeleri arasındaki artan gerilime bir cevap vermek istedi. Bu girişimler büyük adımlar olmamakla birlikte AB ülkelerinin kolektif olarak gerçekleştirdiği ilk, ılımlı fakat başlangıç itibarıyla önemli jeopolitik adımlardır. Bunların yanında AB, İsrail-Filistin meselesinde, Suriye çatışmasında ve Körfez bölgesinde de etkin olmaya çalışmaktadır.

Birliğin jeopolitik bir aktör olma hedefinin önündeki önemli engellerden birisi yirmi yedi üyeden oluşan bir yapıda ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturulması konusundaki güçlüktür. Bu sorunun üstesinden gelmek için AB'nin bundan sonraki jeopolitik girişimlerinin isteğe bağlı olarak ülke grupları tarafından gerçekleştirilmesi en mantıklı bir çözüm olarak gözükmektedir. 2007'de imzalanan Lizbon Antlaşması'nın İkinci Bölümü 49. Maddesi'nde AB devletleri arasında jeopolitik konularda ileri işbirliğini kolaylaştıran hükümler yer almaktadır. Dış ve güvenlik politikası gibi hassas konularda AB'de oybirliği esastır ve bunu değiştirmek pek olası değildir. Gönüllülük esasına dayalı olarak ülke gruplarının bu tür askeri operasyonlara katılması Birliğe bu tür hareketleri gerçekleştirmede esneklik ve hız kazandırmaktadır.

AB'nin OKA'da jeopolitik bir aktöre dönüşme çabasının yanında Birliğin bölgede etkili bir aktör olmasının önünde başka bazı engeller bulunmaktadır. Bunların başında, AB'nin OKA'daki faaliyetlerinin temelini daha ziyade ikili ilişkilerin oluşturmasıdır. Bu da AB'nin bölge ülkelerine dönük politikalarının AB'nin resmi politikalarından ziyade bireysel Birlik üyeleri tarafından yönlendirildiğini ortaya koymaktadır. AB'nin OKA'ya dönük politikasında başka bir sorun, kapsayıcı ve tutarlı bir strateji belgesinin eksikliğidir. Birlik, bölgeye dönük faaliyetlerini işbirliği belgeleri yada çeşitli bölgesel komşuluk politikaları - Avrupa Komşuluk Politikası (AKP), Akdeniz için Birlik (AiB) yada anlaşmalar - 1988 AB-Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Anlaşması - aracılığıyla yürütmektedir. Yada, Birlik, Arap Birliği ve İslam İşbirliği Örgütü'yle doğrudan işbirliğine girmektedir. AB'nin Orta Asya (2007), Afrika (2007) ve başka bazı bölgelere dönük strateji belgeleri örneğinde olduğu gibi Birliğin bütün OKA'ya dönük bu parçalanmış politikaları tutarlı, iyi düşünülmüş bir strateji belgesine dönüştürmesi gerekir. Bunun yanında, AB, OKA'nın en önemli ticari ortağı ve ABD'den sonra ikinci büyük kalkınma ve insani yardım sağlayıcısı ve önemli bir doğrudan yatırımcısı ve kreditorüdür. 2014-2017 yılları arasında AB'nin bölgeyle yaptığı ticaretin hacmi 637 milyar ABD dolarıyken onun ardından gelen Çin ise sadece 209 milyar ABD

dolarlık bir ticaret hacmine [ulaşabilmiştir](#). Aynı dönemde, AB, bölgeye yaptığı 8.2 milyar ABD dolarlık kalkınma yardımı ve insani yardımla, OKA'ya bu alanlarda 10.9 milyar ABD dolarlık yardım yapan ABD'nin arkasından [gelmektedir](#). 2014-2017 yılları arasında Birliğin, Avrupa Kalkınma Bankası aracılığıyla OKA ülkelerine verdiği kredi tutarı 2 milyar ABD dolarını aşmıştır; bölgeye yaptığı direkt yabancı yatırım ise 292 milyar ABD dolarına [ulaşmıştır](#). Bloğun, sahip olduğu ekonomik avantajları bölgede güçlü bir siyasi etkiye dönüştürememesi önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

AB'nin günümüzde OKA'daki krizlerdeki rolünü ele alırsak Libya'da AB, OGSP kapsamında yürütülen İri [Operasyonu](#)'nu gerçekleştirilmektedir. 2019'da başlayan operasyonun amacı İkinci Libya Savaşı'ndan sonra BM'nin Libya'ya uyguladığı silah ambargosunun uygulanmasını sağlamaktır. AB, Libya'da en önemli insani yardım sağlayıcısıdır ve Libya Dörtlü Grubu'nda etkili bir aktördür. AB'nin Libya'da hedefleri arasında barışın sağlanması, bir göç krizinin ortaya çıkmasının engellenmesi ve enerji kaynaklarının güvenliği yer almaktadır. AB ve Fransa'nın Libya'da farklı grupları desteklemesi AB'nin bu ülkede izlediği politikaların gücünü zayıflatan bir durumdur. AB, resmen, uluslararası toplum tarafından tanınmış Ulusal Mutabakat Hükümeti'ni desteklerken, Fransa ise muhalif Halife Haftar'ın tarafını tutmaktadır.

İran nükleer meselesine geldiğimizdeyse AB'nin işi daha kolay görünmektedir. Yeni ABD Başkanı Joseph Biden, İran'la nükleer müzakere masasına döneceği yönünde işaret verdi. 2018'de Trump, ABD'yi nükleer müzakerelerden çekip İran'a karşı sert ambargolara başladıktan sonra AB'nin anlaşmayı korumak için gösterdiği çabalar yetersiz kaldı. Birliğin İran'la ticareti canlı tutmak için kullanmaya çalıştığı INSTEX gibi araçlar başarılı olmadı. Birlik, Trump döneminde transatlantik ilişkilerin inişe geçmesi nedeniyle - Trump'ın AB'ye soğuk bakışı, NATO'yu gereksiz görmesi ve ABD-AB arasında çeşitli ürünlerde karşılıklı olarak ithalat vergilerinin yükseltilmesi gibi nedenlerle - AB, İran'a karşı "maksimum baskı" politikası uygulayan ABD'yle İran meselesi nedeniyle çatışmak istemedi. Blok, ABD'nin İran'a karşı tutumu karşısında yekpare bir politikaya sahip değildir. Örneğin, Macaristan ile Rusya'ya karşı topraklarındaki Amerikan askeri varlığını bir güvence olarak gören Polonya ve Baltık ülkeleri Trump'ın İran'a karşı nükleer meseledeki sert tutumuna karşı sessiz kalmayı tercih etti. Fakat Biden'ın nükleer müzakerelere dönmesiyle birlikte İran'la yapılan nükleer anlaşmanın yeniden canlandırılması anlaşmanın en önemli savunucusu olan AB'nin bu konudaki

rolünün güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

İsrail-Filistin meselesinde AB, Trump'ın ortaya attığı Ortadoğu Barış planını desteklemedi. Bunun en başta gelen sebebi, bu planın daha önce üzerinde uzlaşılan iki devletli çözüm ilkesinden vazgeçmesidir. Bununla birlikte AB'nin resmi görüşünü yansıtan bu tutum bütün AB devletleri tarafından [desteklenmemektedir](#). Özellikle Macaristan ve Polonya, Trump'ın ortaya attığı barış planına sıcak bakmadı. Bunun yanında, ABD'nin Filistinlilere yaptığı ekonomik yardımı kesmesinden kaynaklanan açığı AB, Filistinlilere sağladığı ekonomik yardımı artırarak gidermeye çalıştı. Yanısıra, ABD'nin İsrail'in başkentini Kudüs'e taşımasına öncülük etmesini AB endişeyle karşıladı. Diğer taraftan yine bu konuda Doğu Avrupa ülkeleri ABD'nin tutumunu destekleyen bir tavır aldı. AB içindeki bu bölünme İsrail-Filistin meselesinde AB'nin etkin bir aktör olmasını zayıflatan bir durumdur. Bununla birlikte Biden'ın iktidara gelişiyle birlikte ABD'nin İsrail-Filistin politikasında da normalleşme beklenmelidir. Bu normalleşme iki devletli çözümü savunan AB'nin meseledeki rolünün artmasını sağlayacaktır.

Suriye krizindeyse AB'nin öncelikli hedefi, 2015'dekine benzer bir göç krizinin patlak vermesini engellemektir. Çünkü 2015'te görülmüştür ki kitlesel bir göç AB'de önemli siyasal, diplomatik ve toplumsal etkilere yol açmaktadır ve Birlik ülkeleri arasında bölünmeye neden olmaktadır. AB'nin Suriye'deki rolü daha ziyade Birlik üyelerinin faaliyetlerini tamamlamaktır. AB ülkelerinin Suriye savaşında destekledikleri muhalefet grupları marjinal bir siyasal etkiye sahip olduğu için Suriye krizinin gidişatında AB ülkelerinin etkisi azdır. ABD'nin ülkeden çekilmesinden sonra başta Rusya olmak üzere Türkiye ve İran Suriye'de etkili aktörler oldu ve bu ülkeler Suriye meselesinin çözümü için Astana Süreci'ni beraber yürütmektedirler. AB'ye Suriye krizinin çözümü için 2012'de başlayan ve BM denetiminde yürütülen fakat başarısızlığa uğrayan Cenevre Sürecini desteklemiştir.

AB'nin Körfez Arap ülkelerindeki rolüne gelince, AB, KİK üyelerine ağırlıklı olarak ekonomik bir perspektiften baktı. Bu da AB'nin bölgedeki etkisinin sınırlı kalmasına neden oldu. KİK üyelerine ABD'nin sağladığı güvenlik kalkanı işlevinden AB'nin yoksun olması Birliğin bölgede önemsiz bir jeopolitik role sahip olmasına neden oldu. Bloğun bu bölgedeki diğer bir eksikliği, ilişkilerin Brüksel üzerinden değil daha ziyade ikili ilişkilerle yürütülmesidir. Bunun yanında 2008-2009 küresel mali-ekonomik krizinin kuzeye ve güneye farklı bir etkide

bulunması da AB'nin KİK üzerindeki manivela gücünün azalmasına neden oldu. Bu kriz Avro krizine yol açarak AB'yi oldukça olumsuz bir şekilde etkilemişken KİK'i avantajlı hale getirdi. KİK ülkeleri, bu krizden sonra AB ülkelerinde önemli yatırımlar yaptı ve bu ülkelere mali destek [sağladı](#). KİK-AB arasında ekonomik dengenin bozulmasıyla birlikte AB'nin Körfez bölgesinde jeopolitik bir oyuncu olma hedefi darbe aldı.

AB'nin OKA'daki Jeopolitik Rolü Konusunda Gelecekteki Olasılıklar

Önümüzdeki yıllarda AB'nin OKA'daki jeopolitik etkisinin nasıl gelişeceği konusuna gelince özellikle birkaç faktörün bu meselede etkili olacağını söyleyebiliriz: ABD'nin uluslararası sistemdeki rolü, uluslararası sistemin yapısı, OKA'daki jeopolitik gelişmeler, Çin ve Rusya gibi Batılı olmayan ülkelerin uluslararası düzendeki yeri ve AB OGDG'nin gelişimi.

ABD'yle başlarsak Ocak 2021'de Joe Biden'ın ABD başkanlık koltuğunu devralmasıyla birlikte transatlantik ilişkilerde büyük bir değişiklik meydana gelecektir. Başka bir ifadeyle, Biden döneminde ABD-AB ilişkileri normalleşecek, ABD'nin NATO'ya ve AB'nin savunmasına olan bağlılığı devam edecektir. Bununla birlikte bazı meselelerde Trump'ın bıraktığı miras devam edecektir. Oldukça eski bir mazisi bulunan AB'nin kendi savunmasını daha fazla üstlenme konusundaki Amerikan talebi Biden döneminde de devam edecektir. Yanısıra, Obama döneminde başlamış olan ve yapısal bir değişikliğe işaret eden ABD'nin OKA'dan ve Avrupa kıtasından çekilerek yeni yükselen güç ve ABD'nin en önemli askeri tehdit olarak gördüğü Çin'e ve Asya-Pasifik bölgesine odaklanma süreci Biden döneminde de devam edecektir. Bu gelişme şu anlama gelmektedir: Her ne kadar Biden AB'nin komşuluk alanında yer alan krizlerde - örneğin, bugün Libya ve Suriye'deki krizler - AB'nin askeri operasyonlarına istihbarat ve gözetim gibi konularda geriden destek verse de bu krizlerin bertaraf edilmesindeki ana sorumluluk AB'nin olacaktır. Bu nedenle AB'nin OKA'daki jeopolitik rolünün gelişmesi beklenmelidir.

Uluslararası sistemin yapısıysa giderek çok kutupluluğa doğru evrilmektedir. Çin, önümüzdeki yıllarda da ekonomik olarak büyümeye devam edecek ve küresel ekonomideki etkisini artıracaktır. AB'nin Kırım'ın 2014'te ilhakı nedeniyle uyguladığı ekonomik ambargoya, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krize ve

doğal gaz fiyatlarının düşmesine rağmen Rusya, Suriye’de ve Libya’da etkin bir jeopolitik aktör olmaya devam etmektedir.

Liberal değerler açısından değerlendirildiğinde önümüzdeki yıllarda hem Çin’in hem de Rusya’nın otoriter bir yapıya sahip olmaya devam edeceği söylenebilir. Kişi başına milli gelir açısından Çin, uzun yıllar boyunca elde ettiği hızlı ekonomik büyüme oranlarıyla yoksul ülkeler kategorisinden çıkıp orta sınıf ülkeler grubuna yükselmesine rağmen bu ülkede demokrasiye geçiş olmadı. Çin’in kendine özgü rejimi nedeniyle kısa ve orta vadede de bunun gerçekleşmesi beklenmemektedir. Rusya da 2000’lerden sonra kökleşmiş bir otoriter rejime sahip oldu. Devletten bağımsız olarak gelişen bir orta sınıf ve burjuva olmadığı için Rusya’nın da kısa ve orta vadede liberal bir siyasal sisteme geçmesi beklenmemelidir. İlliberal rejimlere sahip bu iki ülke küresel düzlemde ekonomik açıdan - daha çok Çin - ve jeopolitik olarak - daha çok Rusya - Batı’nın rakibidirler.

OKA’da Arap ayaklanmalarından sonra hiç olmadığı kadar kargaşa ortamı ortaya çıktı. Ortaya çıkan istikrarsızlık sadece Mısır’da - bir darbe sonucunda askerlerin iktidarı ele almasıyla - ve Tunus’ta - sivil toplum gruplarının uzlaşmasına dayalı bir istikrarın sağlanmasıyla - bertaraf edilebildi. Suriye, Libya ve Yemen’deyse iç savaş sürmektedir. Yanı sıra, OKA, otoriter rejimlerin hakim olduğu, tartışmalı sınırlara sahip bir coğrafyadır ve ekonomik, etnik, dini, toplumsal ve siyasal nedenlerden kaynaklı yeni çalkantıların patlak vermesi uzak bir olasılık değildir.

Son olarak, OGDG konusunda AB’de tam bir uzlaşma söz konusu değildir. Bu konuda ayrışmanın iki kaynağı olduğu söylenebilir. Birincisi, OKA’da AB ülkelerinin ikili ilişkilere sahip olması OGDG’nin önemini azaltmakta ve onu gölgede bırakmaktadır. İkincisiyse, topraklarında ABD askeri üslerine ev sahipliği yapan ve Rusya’nın tehdidine karşı ABD’yi bir güvenlik garantisi olarak gören Doğu Avrupa ülkeleri, OGDG’ye her zaman destek vermemekte ve ABD’den yana tutum almaktadırlar. Bunun üstesinden gelmenin en iyi yolu olarak AB’nin OGDG kapsamında gerçekleştireceği askeri operasyonlarda bir “gönüllüler koalisyonu” oluşturması görülmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda saydığımız faktörleri göz önünde bulundurduğumuzda en azından kısa ve orta vadede AB’nin OKA’da jeopolitik rolünü ilerletmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle sert gücün egemen olduğu yeni küresel politik paradigma değerlendirildiğinde Brüksel’in, özünü temsil eden yumuşak gücü terk etmeden fakat hem sert güç hem de yumuşak güç unsurlarını

barındıran akıllı güç yaklaşımına geçiş yapması bir gereklilik olarak görünmektedir. AB için Afrika'nın giderek artan önemi Birliğin OKA'daki jeopolitik rolünü daha da artırması için önemli bir destek sağlayacaktır. Yoksulluklarına rağmen hızlı büyüyen Afrika ülkeleri, AB için sadece ekonomik olanaklar sunmakla kalmayıp güvenlik, jeopolitika ve göç açısından riskler doğurmaktadır. Bu yüzden halihazırda Afrika kıtasının en önemli ortağı olan AB, 2020'de, 2007'de yayınlanmış olan Afrika stratejisini [güncelledi](#).

Kaynakça

Bianco, Cinzia. (2020, 25 Şubat). "[A Gulf Apart: How Europe Can Gain Influence with the Gulf Cooperation Council](#)". Policy Brief. *European Council on Foreign Relations*. (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2021).

Council of the European Union. (2007, 31 Mayıs). [The EU and Central Asia: Strategy for a New Partnership](#). 10113/07. PESC 655. COEST 179. Brussels. (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2021).

Council of the European Union. (2007, 9 Aralık). [The Africa-EU Strategic Partnership: A Joint Africa-EU Strategy](#). 16344/07 (Presse 291). Lisbon. (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2021).

Council of the European Union. (2009). [European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World](#). Brussels. (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2021).

Council of the European Union. (t.y.). [PESCO Overview](#). (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021).

ECFR. (2019, Aralık). "[Strengthening European Autonomy across MENA](#)". *European Council on Foreign Relations*. (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2021).

European Commission. (2016, Haziran). [Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe: A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy](#). (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2021).

European Commission. (2020, 9 Mart). [Towards a Comprehensive Strategy with Africa](#). JOIN(2020) 4 final. Brussels. (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021).

European Union External Action. (t.y.). [EUNAVFOR MED Operation IRINI](#). (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2021).

Lehne, Stefan. (2020, Şubat). "[How the EU Can Survive in a Geopolitical Age](#)". *Carnegie Europe*. (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2021).

Osiewicz, Przemysław. (2020, 19 Şubat). "[Understanding EU-MENA Relations: Current and Changing Dynamics](#)". *Middle East Institute*. Washington. (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2021).

Stelzenmüller, Constanze. (2019, Ağustos). "[Hostile Ally: The Trump Challenge and Europe's Inadequate Response](#)". *Brookings*. Washington. (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2021).

Zandee, Dick and Kruijver, Kimberley. (2019, Eylül). "[The European Intervention Initiative: Developing a Shared Strategic Culture for European Defence](#)". *Clingendael Report*. *The Clingendael Institute*. The Hague. (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021).

Mehmet Bardakçı, Doç. Dr.

Doçent Doktor Mehmet Bardakçı, Ortadoğu'nun uluslararası ilişkileri, AB genişleme ve komşuluk politikası ve Türkiye iç meseleleri ve dış politikası konusunda uzmanlaşmış olan siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında bir akademisyendir. Lisans derecesini uluslararası ilişkiler alanında Bilkent Üniversitesi'nden ve doktora derecesini siyaset bilimi alanında Duisburg-Essen Üniversitesi'nden alan Bardakçı, Türkiye'de ve yurtdışında çeşitli üniversitelerde ders vermiştir. Bardakçı, araştırma yaptığı alanlarda ulusal ve uluslararası yayınevi ve dergilerde çok sayıda makale, kitap ve kitap bölümü yayınlamıştır. Ortak yazarlarından biri olduğu ve Türkiye çapında kapsamlı bir saha araştırmasına dayanan son çalışmalarından birisi Türkiye'de dini azınlıklar üzerine yayınlanmış kitaptır: Mehmet Bardakçı, Annette Freyberg-Inan, Olaf Leisse ve Christoph Giesel, *Religious Minorities in Turkey: Alevi, Armenians,*

Syriacs and the Struggle to Desecuritize Religious Freedom (Basingstoke: Palgrave, 2017).

Bu yazıya atıf için: Mehmet Bardakçı, “Jeopolitik Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği’nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki Rolü”, *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 13 Şubat

2021, <https://www.uikpanorama.com/blog/2021/02/13/jeopolitik-bir-aktor-olarak-avrupa-birligi-nin-ortadoğu-ve-kuzey-afrikadaki-rolu/>

Telif@UIK*Panorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.